

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XX

BELGRADE
1989

BALCANICA XX, Beograd 1989, 9—453.

тиње раје“ моћницима, поробљивачима, сраницима. Он је изразит представник потлаченог слоја који аргатује, сирмах коме не исплаћују зарађено, социјално обесправљен, па због свега тога у незнању узима будак и у хајдуковању, у борби противу ропства тражи смисао живљења. Он другује с кнезом Богосавом и Дели Радивојем служи га „дијете Грујица“, сукобљава се с Грчићем Манојлом. Народни песник је све ово уочно сложио у песму, као поруку кад ваља и како треба „на страшну мјесту постојати“. Тако је Новак постао оличење народа, његов симбол, понос, његов „Старина“, онај на

кога се треба угледати, слушати га и напајати се његовим витештвом. Несумњиво је да Старина Новак уз Старца Вујадина и Баја Пивљанина поседује обележја једне од најугледнијих личности хајдучког циклуса и „пјесма борбе, ропства и слободе“. Било је то доба кад је уз социјалну неправду и крвца из земље проврела. Историографија је кренула томе времену у походе, а резултат је и овај велики зборник којим наша наука попуњава и осветљава једно значајно раздобље у животу српског и осталих балканских народа.

Петар Влаховић

ZEITSCHRIFT FÜR BALKANOLOGIE JAHRGANG XVII—XXI

Berlin/Wiesbaden 1981—1985

Сасвим је случајно то што је у последњих неколико бројева са страница *Балканике* изостао приказ угледног западнонемачког часописа *Zeitschrift für Balkanologie*. У међувремену је тај часопис редовно излазио тако да је према нама велики број свезака овог гласила и ми ћемо моћи само делимично да прикажемо радове који су ту објављени, задржавајући за себе слободу да се шире осврнемо на оне проблеме који су нам најближи.

Прва свеска броја за 1981. годину (XVII/1) почиње некрологом Ећрему Чабеју, највећем албанологу и балканологу из Албаније који је својим књигама и расправама уздигао албанску филологију до завидних висина. Чабеј ће остати у светској науци познат као велики заговорник идеје о илирском пореклу албанског језика и народа, идеје чију веродостојност дуго није нико доводио у питање, а која је потом услед великих тешкоћа и празнина у материјалу напуштана (Ханс Крае, који је велики део свог опуса посветио илирском је-

зику, уништио је пред смрт други том своје *Илирске граматике*), да би управо Чабејевом заслугом била поново оживљена. Милан Адамовић показује у чланку *Још једном о мађарској речи csáklya (Noch einmal über das ungarische Wort csáklya)* да та реч не припада корпусу турцизама у мађарском, него да је треба посматрати као позајмицу из српскохрватског која се своди на немачко *Zackel*. Исто важи, закључује Адамовић, и за румунско *ciocla*. Виктор Фридман расправља о употреби адмиративног и конфирмативног исказа у балканским словенским језицима (бугарском и македонском) и њиховим паралелама у турском и албанском (*Admirativity and Confirmativity*). Ерик П. Хемп коментарише расправу Норберта Рајтера о семантици индоевропског **orbho-* (*Comments on IE *orbho-*), а у чланку *On Leibniz's Third Albanian Letter* утврђује да је Франциско Бланх послужио славном филозофу као лексикографски извор. Жарко Муљачић у свом раду *Лингвистичка географија и па-*

дешка граматика (*Sprachgeographie und Kasusgrammatik*) показује да се при тражењу етимологије глагола мора узимати у обзир и географија падежне рекције, а Христо Василев расправља о питањима лексичких и фразеолошких подударности међу балканизмима и славизмима и њиховој распрострањености на европском простору (*Balkanismen — Slavismen — Europaismen*). За етнологе има посебну вредност прилог Валтера Пухнера о трачким анастенаријама и трачком карневалу *Beiträge zum thrakischen Feuerlauf (Anastenaria/Nestinari) und zur tharkischen Karnevalszone (Kalogeros/Kuker/Koprek-Bey)*. То је питање којим се Пухнер већ дуже бави и које није занимљиво само за етologe, јер многе структуралне сличности са дионизијским ритуалом постављају значајна питања и класичном филологу. Врло је корисно што Пухнер уз историјат проблема прилаже аналитичку библиографију. Из друге свеске за 1981. годину издвојили бисмо студију водећег немачког балаканолога Норберта Рајтера *Balcanologia Quo Vadis?* Подразумевајући под балаканологијом лингвистичку дисциплину и свестан свих њених тешкоћа („Балаканологија је запала у хорсока“, почиње он свој чланак), Рајтер у 44 тачке проблематизује основна питања која намеће комплекс балканских језика.

За балаканологију имају велики значај истраживања дијалеката, и то како оних са језичких периферија тако и оних из области где су се поједини дијалекти наазили дуго изоловани од матице језика. То је случај са арбанашким становништвом кикладског острва Андрос, које је управо услед своје изолованости сачувало архаичне језичке облике за које нема паралела не само у тоскијском него ни на целокупном подручју албанског језика. Опис овог изузетног архаичног албанског дијалекта даје Ханс-Јирген Засе у првој свесци XVIII годишта (*Ein archaischer albanischer Dialekt auf der Insel Andros*).

Да *Часопис за балаканологију* највише од свих балаканолошких часописа негује албанолошке теме не показује само претходна студија него и расправа у свесци 2 за 1982. годину из пера Ернста Ланге-Ковала о називу Албаније (*Der Ländername Albanien*). Полазећи од античких писаца, аутор наводи да Албанце у данашњем географском смислу први помиње александријски астроном и географ Птолемеј, док су римски писци (Плиније Старији, Гелије) знали само за ону Албанију на обалама Каспијског мора, иако је простор данашње Албаније улазио у састав њихове државе. Први следећи помен тог имена потиче од византијског писца Михаила Аталиатиса из XI века, а потом се првом половином XV века помињу албански плаћеници у јужној Италији који још данас говоре дијалект *arbërisht*, а сами себе називају *arbëreshë*, док је данас у албанском национално име образовано од друге основе и гласи *Shqipëtar*. Ланге-Ковал полази од претпоставке да у основи речи „Албанија, Албанац, албански“ леже два корена: **alb-* и **arb-* и даје многе потврде“ те основе на европском простору, сматрајући ту основу преиндоевропском, али му за то не могу послужити два новогрчка облика за „Албанац“ *Ἄλβανός* и *Ἀρβανίτης* будући да је у грчком промена λ у ρ извршена према фонетским законима новогрчког (упореди *ἀδελφός* — *ἀδερφός*), па се дакле оба облика своду на исту основу. У истом броју можемо читати и о класичним и византијским елементима у једној калабријско-албанској поеми (Arshi Pipa, *Classical and Byzantine Elements in a Romantic Calabro-Albanian Poem*) и о пословној (занатској) лексици у провинцији Карс (A. Tietze, *Die Zusammensetzung des gewerblichen Wortschatzes in der Provinz Kars*).

Деветнаести број за 1983. годину доноси осим сећања на нашег великог германисту и балаканолога проф. Ивана Пудића и

на бугарског слависту Емила Георгијева следеће прилоге: Ерик П. Хемп, *Грчко chariot*; Армин Хецер, *Лексиколошки проблеми језичких савеза (Sprachbunden) са посебним освртом на јужноевропско подручје*; Деметрнос Мүцос, *Латинско casula и балканско хатсуола*; А. Хецер, *Слика о Албаницима у прози Милована Биласа*; Александар Поповић, *Муслиманске заједнице у Албанији у постотоманском периоду*; Слободан Зечевић, *Персонификација ветра у српској митологији*.

У XX броју за 1984. годину налазимо за југословенског читаоца важан прилог Рајнера Бендера о Косову као кризној области (Rainer Joha Bender, *Die Krisenprovinz Kosovo — Ein jugoslawischer Peripheraum im Umbruch*). Аутор сагледава проблем Косова делом као политичко-културни, а делом као економски, те у кратким цртама даје историјат ове области, у средњем веку важније него што је то данас, а потом говори о популационој експлозији Албанаца, социо-економском развоју после 1945. године и миграционим кретањима село-град. У истој свесци, Валтер Број пише о неправилним глаголима у једном итали-албанском дијалогу (Walter Breu, *Unregelmässige Verben in einem italoalbanischen Dialekt*), а Дагмар Буркхарт о социјалном положају жене на Балкану (D. Burkhart, *Die soziale Stellung der Frau auf dem Balkan und ihre Manifestation im semantischen Feld HEIRATEN sowie einigen komplementärfeldern*). Иако се о народној медицини у оквиру националних етнологија доста зна, за Балканско полуострво недостају компаративистичке студије. Стога посебно желимо истаћи прилог Габриеле Шуберт о тканинама као магичном средству спречавања и лечења болести у југоисточној Европи (Gabriella Schubert, *Textilien als magische Mittel der Verhütung und Heilung von Krankheiten im südöstlichen Europa*). Из друге свеске за 1984. годину, посебно занимљива чини

нам се расправа Норберта Рајтера *Језичка борба на Балкану као израз друштвених супротности* (N. Reiter, *Sprachenstreit auf dem Balkan als Ausdruck gesellschaftlicher Gegensätze*). Док је европски Запад решавао питање диглосије у доба ренесансе, односно реформације, дотле је специфична културна ситуација на Балкану која је настала пропашћу хришћанских држава и османским освајањима одложила тај процес на Балкану за каснија времена. Тек у доба стварања националних држава покренуто је и у Грчкој и у Србији језичко питање, те из врло сличних разлога политизовано. Свестан недостатака једначине романтичарске науке језик = народ, Рајтер следећи Макса Вебера уводи днстинкцију *класа — група* (односно *скупина*, немачко: *Aggregat*) и у најновијем методолошком светлу расправља о „социјалној маркираности“ језичких слојева на Балкану. Не бисмо смели завршити преглед овог броја а да не поменемо и расправу Увеа Хинрикса о томе да ли и у којој мери староцрквенословенски показује балканске елементе (Uwe Hinrichs, *Ist das Altkirchenlavische eine Balkansprache?*).

Листајући XXI број *Часописа за балканологију*, пажњу нам је привукао прилог А. Мүцоса *Средњогрчко патерџа и словенско патерица* (D. Moutsos, *Middle Greek патерџа and Slavic paterica*). Мүцос није задовољан досадашњом етимологијом која „патерицу“ тумачи као деминутив од *патерон* (Du Sange = *дохос*), „грета, баљван“ које долази од *патос*, „под, патос“. Он каже да је то тумачење морфолошки привлачно али не и вероватно будући да постоји семантички јаз између греде и владичанског штапа — ово последње је једино значење које налазимо код Диканжа: »scptrum seu baculus Patriarchae...« Мүцос сматра да *патерџа* стоји у вези са придевом *патерџос*, од кога и у словенским језицима постоји позајмица *патерик* (Диканж: »liber patrum vitas continens«) и следећи

Кукулеса претпоставља поименични придев: *απτερική ράβδος*. Да би то показао, он се позива на претпостављени иноваторски морфолошки процес у новогрчком, у којем су од именица средњег рода на *-ι(ον)* добијене именице женског рода на *-α*, док африкату *-ι* схвата као трансформацију *-ι* у *-ισι*, расправљајући узгред и о пореклу суфикса *-ισσα* у грчком. Упркос уверљивости његовог излагања, можда не треба одмах одбацити стару етимологију пошто семантички јаз о којем Мјуџос говори и није тако

непремостив ако се узму у обзир, рецимо, сва значења „патерице“ у српскохрватском, која се крећу од „врсте оgrade на мосту“ (Ст. М. Љубиша), преко „штите на самару“ (Вук), која је свакако више налик „штапу“ него „греди“, и „штапа који праве пастири“ (Петровић, Етн. зборник, VII, 393), све до елемента примитивног сеоског намештаја („дрвеницу чине прва и задња батка са шест *патарница*“, Ст. Дучић, *Племе Кучи*, 1931).

Мирослав Вукелић

„БАЛКАН“ — НОВИ БАЛКАНОЛОШКИ ЧАСОПИС У ФРАНЦУСКОЈ

BALKAN janvier—février—mars 1989, Bordeaux
Revue trimestrielle de l'actualité politique, économique et culturelle
de l'Europe de Sud-Est

Почетком године објављен је први број новог балканолошког часописа који излази у Бордоу. Овај тромесечник има за циљ да у првом реду обавештава ширу културну јавност о политичким, економским и културним збивањима у земљама југоисточне Европе.

Само име часописа указује на један унеколико нов поглед на земље овога дела Европе. Наиме, уводни чланак изражава основну редакцијску оријентацију по којој се земље Балкана сматрају једном културно-историјском целином у којој су сличности важније од разлика. Тако је, објашњава уводничар, свесно избегнут уобичајени термин „Балкани“ у множини да би се нагласио онај позитивнији вид стварности земља на овим просторима.

Садржај ове свеске је приближно једнако подељен између политичко-економских и културних тема. Текст о балканској конфе-

ренцији потписао је главни уредник Мишел Пранеф. Југословенски октобар је тема чланка Вере Бабић, са поднасловом „Народни покрет и дебата у врху“. Грчка и њена улога у отварању ЕЕЗ према истоку, тема је следећег мањег прилога, а грчко-турски дијалог је нешто опширније приказан. Проблем трансијеванских Маџара је тема прилога Марка Ламатабоа, а Маџарска као економски модел за источне земље је осврт Патрика Потена. Атмосфера „Маџарског пролећа“ описана је у тексту који говори о струјањима која су захватила широке слојеве маџаха у овој сада најлибералнијој земљи реалног социјализма.

Културна хроника почиње текстом о новом делу Исмаила Кадареа које има за циљ да повеже духовне вредности античког генија Грчке са, у првом реду, албанским етосом. „Посмртне исповести Косте Такциса“ је прилог који треба да представи грчку културну актуелност. Словеначку књижевност представља кратак приказ романа Владимира Бартола *Аламут*, чијн је француски

¹ Редакција: 108, rue du Palais-Gallien, 33000 Bordeaux, France, Tél: 56/81 79 38; претплата: 23, avenue de Wagram, 75016 Paris, France, Tél: 47 20 47 84.